

Fejős István

JOGÁSZ SZEMMEL ELŐÍRÁSAINK NYELVEZETÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

1. Előírásaink (pontosabban: a magyar nyelven megjelentetett előírások) nyelvezetéről már sok szó esett. Eddig főleg nyelvi szempontból vizsgálták őket, véleményünk szerint azonban másféle elemzésekre is szükség van. Előírásaink nyelvezetét ezúttal jogi szemszögből vesszük górcső alá. Elemzésünk alapjául a szövetségi szabálysértési törvény szövegét választottuk.¹ A választás véletlen. Általános érvényű megállapításokat tenni egy törvény szövegének elemzése alapján téves lenne, de mi nem is erre törekszünk. Csak olyan fogyatékoságokra igyekszünk rámutatni, amelyek más törvényszövegekben is előfordulnak, illetve előfordulhatnak és nagymértékben zavarják a jogalkalmazó munkáját, sőt káros következményeik is lehetnek jogbiztonság és a jogrend tekintetében.

Rossz fordítással meg lehet változtatni az eredeti szöveg értelmét, illetve a törvényhozó akaratát. Továbbá a rossz, gyenge minőségű nemzetiségi nyelvű törvényszöveg a jogalkalmazót arra kényszeríti, hogy idejének és energiájának nagyobb részét terminológiai elemzésekre és a nehezen érthető szövegek megfejtésére fordítsa, s emiatt kevesebb ideje marad az ügy érdemi részének feldolgozására. Azt viszont nem kell külön részletezni, hogy ez milyen hatással lehet a jogalkalmazó ügydöntő határozatának minőségére. Az elégtelen minőségű nemzetiségi nyelvű törvényszövegek talán egyik legsúlyosabb következménye a polgárok törvény előtti egyenlősége alkotmányos elvének megsértése. Ugyanis a fordított szövegbe olyan hibák is csúszhatnak, melyek megváltoztatják a jogosult jogállását. Vagyis a rossz fordítás következtében a jogosult jogállása attól függ, mely nyelvű törvényszöveg kerül alkalmazásra.

A népfelszabadító háború és szocialista forradalmunk egyik legjelentősebb vívmánya nemzeteink és nemzetiségeink egyenjogúsága, testvérisége és egysége. Ez a történelmi vívmány alkotmányjogi kategória is, alkotmányos rendszerünk egyik alapköve, szocialista öngazgatási közösségünk további fejlődésének egyik legfontosabb biztosítéka, a JSZSZK,

a szocialista köztársaságok és a szocialista autonóm tartományok alkotmányának egyik alapvető eleme.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvének megírásának egyenjogúsága alkotóeleme és elválaszthatatlan része a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának.

A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága megvalósításának, erősítésének és ápolásának egyik alapvető feltétele a nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangú használata az élet minden területén, de különösen azokban az eljárásokban, ahol a polgárok jogairól és kötelezettségeiről döntenek.

A polgár, az egyenrangú nemzetek és nemzetiségek egyikének tagja, társadalmi helyzetét a termelőeszközök fölötti társadalmi tulajdon, a munkára való jog, a szabad munkatársítás és az öngazgatásra való jog határozza meg. Az öngazgatási rendszernek pedig elválaszthatatlan része, alkotóeleme a nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangúsága.

Jugoszlávia alkotmányos rendszerében az emberi jogok és szabadságok, ezzel együtt pedig a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága, nyelvük és írásuk egyenjogú használatának biztosítása igen jelentős helyet foglal el. Az egyenrangú nyelvhasználat biztosításának és megvalósításának kiindulópontja kétségtől a JSZSZK alkotmányának következő alapelve:

„Az embernek és a polgárnak a jelen alkotmányban megállapított szabadságai, jogai és kötelességei elválaszthatatlan részei és kifejeződései a szocialista öngazgatási demokratikus viszonyoknak, melyek között az ember megszabadul minden kizsákmányolástól és önkénnytől, s munkájával megteremti a feltételeket személyiségének sokoldalú fejlődésére, szabad kifejezésére és védelmére, valamint az emberi méltóság tiszteletben tartására. Az ember és a polgár szabadságait és jogait csak mások egyenlő szabadságai és jogai, valamint a szocialista társadalom érdekei korlátozzák. A szocialista társadalom biztosítja a feltételeket a jelen alkotmányban megállapított szabadságok és jogok minél teljesebb megvalósítására és védelmére. Minden tevékenység, amely az ember és a polgár szabadságait és jogait sérti, ellentétes a szocialista társadalom érdekeivel.” (Alapelvek, V. 1. bek.)

A JSZSZK alkotmánya ezeket az alapelveket számos további rendelkezéssel dolgozza ki és valósítja meg.

A 154. szak. kimondja, hogy a polgároknak nemzetiségre, nyelvre, vallásra, fajra, műveltségre vagy társadalmi helyzetre való tekintet nélkül egyenlő jogaik és kötelezettségeik vannak.

Szavatolja a polgárok valamely nemzethez, illetőleg nemzetiséghez való tartozásának kinyilvánítási szabadságát, nemzeti kultúrája kifejezésének szabadságát, valamint anyanyelvének és írásának szabad használatát. Egyben alkotmányellenesnek és büntetendőnek nyilvánítja bármilyen nemzetiségi jogegyenlőtlenség hirdetését és érvényesítését, továbbá

a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet és türelmetlenség szítását (170. szak. 1. és 3. bek.).

Biztosítja a nemzetiségek tagjai számára, hogy jogaik érvényesítése és kötelezettségeik teljesítése során, valamint az állami szervek és közmegebízást végző szervezetek előtti eljárásban, az alkotmánnyal és törvénnyel összhangban, anyanyelvüket és írásukat használják (171. szak. 1. bek.).

Mindenkinek joga van jogainak egyenlő védelmére a bíróság, az állami és más olyan szervezetek előtti eljárásban, amelyek az ő jogairól, érdekeiről és kötelezettségeiről döntenek (180. szak. 1. bek.).

A 246. szakasz értelmében a nemzetek és nemzetiségek nyelve egyenrangú. Hivatalos használatban a nemzetek nyelvei vannak, alkotmánnyal és szövetségi törvénnyel összhangban pedig a nemzetiségek nyelvei is.

A JSZSZK alkotmánya minden nemzetiség számára szavatolja, hogy nemzetisége és kultúrája kinyilvánításához való jogának megvalósítása céljából szabadon használja nyelvét és írását (247. szak.).

A 214. szakasz értelmében az eljárás nyelvének nem tudása nem (gátolja) akadályozhatja a polgárok és szervezetek jogainak és jogos érdekeinek védelmét és megvalósítását. Mindenkinek alkotmányos joga, hogy bíróság vagy más állami szerv előtti eljárásban anyanyelvét használja és hogy ebben az eljárásban a tényekről anyanyelvén szerezzen tudomást.

A 202. szakasz szavatolja a szabadságok és jogok bírói védelmét.

3. A köztársasági és tartományi alkotmányok tovább részletezik az egyenrangú nyelv- és íráshasználat jogát.

Bosznia és Hercegovina alkotmányának 181., Crna Gora alkotmányának 177., a Horvát SZK alkotmányának 138., Macedónia alkotmányának 1., 2., 220., 221., 173., 180., 181. és 182. szakasza, Szlovénia alkotmányának 212. és 250., Szerbia alkotmányának 5. és 236. szakasza foglalkozik ezzel a kérdéssel.

Vajdaság SZAT alkotmánya megállapítja, hogy a szerbhorvát, illetve horvátszerb, magyar, szlovák, román és ruszin nyelv és írás egyenrangú (5. szakasz). Az állami szervek és a közmegebízást végző más szervek és szervezetek előtt folytatott eljárást ezeken a nyelveken, és még azon a nyelven is vezetik, melynek tekintetében a községi státútum biztosítja az egyenrangú nyelvhasználatot (277. szakasz).

4. Az egyenrangú nyelvhasználatról Szerbia, Kosovo és Vajdaság külön törvényt is hozott.² Ezenkívül a nyelvhasználatról egyes törvények is rendelkeznek, mint pl. a büntetőeljárásról szóló törvény 5., 6., 7., 8., 9., 95. és 364. szakasza, valamint a szövetségi jogszabályokat sértő szabálysértésekről szóló törvény 59. szakasza.

5. Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy társadalmunk az egyenrangú nyelv- és íráshasználatnak igen nagy jelentőséget tulajdonít. Az alkotmányok és a törvények rendelkezésein kívül még egyéb feltételek is szükségesek ahhoz, hogy ezek ne maradjanak a pusztá deklaráció

szintjén, és hogy az egyenrangú nyelv- és íráshasználat a gyakorlatban is úgy valósuljon meg, ahogy azt az említett rendelkezések előírányozzák. Egyike ezeknek a feltételeknek a törvények és egyéb előírások megjelentetése a nemzetiségek nyelvén. Ennek kell nagymértékben biztosítania a különböző eljárásokban az egyenrangú nyelvhasználatot. A polgárok jogairól és kötelezéseiről nemzetiségi nyelven folytatott eljárásban megfelelő nemzetiségi nyelvű törvényszöveg nélkül dönteni rendkívül nehézkes és hosszadalmas lenne. A nemzetiségi nyelvű törvényszöveg azonban önmagában még nem szavatolja a gyors és szabályszerű ügyintézkést. Ha a rendelkezésre álló nemzetiségi nyelvű törvényszöveg az eredetinek silány, rossz minőségű fordítása akkor inkább hátráltatja az eljárást, amire már előbb utaltunk. Az elmondottakon kívül a nemzetiségi nyelvű előírásoknak még tájékoztató és nyelvművelő feladata is van, mert a jogászok között, de tágabb körben is terjesztik a nemzetiségi nyelvű jogi terminológiát (jóllehet ezek a szövegek nem tartoznak a szívesen olvasottak közé), s ezzel a nemzetiségek kultúráját is. Tehát a nemzetiségi nyelvű törvényszövegeknek számos igényt kell kielégíteniük. Emiatt a fordítónak nincs könnyű dolga, de függetlenül ettől, és az elmondottakat figyelembe véve, joggal követelhetjük, hogy a nemzetiségi nyelvű előírások szövege pontos, terminológiai és stílus tekintetében kielégítő legyen.

6. Mivel elemzésünk tárgya egy szabálysértési törvény, előzetes kérdésként a következő probléma vetődik fel: melyik jogágazat terminológiáját kell alkalmazni? A kérdés talán fölöslegesnek látszik, de valójában távolról sem az. Ugyanis a szabálysértési jog rendszertanilag a közigazgatási jog keretei közé tartozik, és így az lenne kézenfekvő, hogy a közigazgatási terminológia legyen mérvadó. Ám véleményünk szerint nem a közigazgatási jog, hanem a büntetőjog terminológiáját kell alkalmazni a szabálysértések esetében is. Ezek szerint bizonyos dualizmus áll fenn; rendszertani szempontból a szabálysértési jog a közigazgatási jog része, de terminológiai szempontból a büntetőjog a mérvadó. A büntetőjogi terminológia alkalmazásáról szóló véleményünket arra alapozzuk, hogy 1) a szabálysértési jog a büntetőjog kereteiből vált ki, 2) ugyanolyan módszerrel és 3) ugyanazon célok elérésére törekszik mint a büntetőjog. A büntetőjogtudomány is úgy tartja, hogy a szabálysértések az ún. „büntetendő cselekmények” egyik kategóriája. Azt a körülményt, hogy a szabálysértések a büntetőjog keretéből váltak ki, egy rövid történelmi visszapillantással fogjuk igazolni. A Szerb Királyság Büntetőtörvénye szerint (Kazneni zakonik, 1860.): „Sva kaznena dela su ili zločinstva ili prestupljenja ili istupljenja” (1. par.). Ez az úgynevezett „hármass felosztás” vagy „trichotomikus rendszer” sok más országban is érvényben volt vagy még ma is érvényes (pl. Franciaország). Jugoszláviában 1930-ig volt érvényben, míg meg nem hozták az 1930-as büntetőtörvénykönyvet. A szabálysértési terminológia azonban ezután sem szakadt el a büntetőjogtól, s egészen jelentéktelen eltérésektől eltekintve azzal ma is teljes egészében megegyezik. Hasonló módon

fejlődött a magyarországi szabálysértési jog és terminológia is. A múlt századi Magyarországon is a hármas fölosztás volt érvényben. A bűncselekmények büntettekre, vétségekre és kihágásokra oszlottak. Külön Kihágási Büntetőtörvénykönyv (1879. XL. törvénycikk) volt érvényben. Elbírálásuk a járásbíróóságok hatáskörébe tartozott. Egy 1880-ban kiadott törvény helyezte csak néhány kihágást a közigazgatási szervek hatáskörébe. Ettől kezdve a kihágások feletti bírászkodás megoszlott a járásbíróóságok és a közigazgatási szervek között, jóllehet a hivatalos igazságügyminiszteri álláspont szerint az összes kihágások a járásbíróóságok hatáskörébe tartoztak volna, de „a járásbíróóságok nem bírnák meg azt a nagy munkatöbbletet, amely a közigazgatási hatóságok elé utasított ügyek hatáskörükbe átvitele folytán reájuk hárulna”.³

A hármas felosztást csak a magyar szocialista büntetőjog szüntette meg.

A szabálysértési jog eszközei és módszerei hasonlóak a büntetőjog eszközeihez és módszereihez. Céljuk is azonos: harc a jogellenes magatartás ellen.

Az elmondottak alapján megállapítható, hogy a szabálysértési jog szervesen kapcsolódik a büntetőjoghoz és büntetőeljárás joghoz, valójában azok egyszerűsített változata, és emiatt teljesen indokolt a büntetőjogi terminológia alkalmazása is.

7.1 A szövetségi szabálysértési törvénynek már az első szakasza például szolgálhat egy hibatípushoz a szöveg értelmének leszűkítésére. Itt a magyar nyelvű szöveget ugyanis az eredetinel: szűkebb fogalom alkalmazásával a fordító leszűkítette a szerbhorvát szöveget. Nevezetesen a fordító a „sistem sankcija” kifejezés fordításakor a kelleténél szűkebb terjedelmű fogalmat használt az eredetinel és annak megfelelőjeként „a büntetések rendszere” kifejezést iktatta a szövegbe. Viszont tudott, hogy a „büntetések rendszere” fogalom sokkal szűkebb a „szankciórendszer” fogalmánál. A „sistem sankcija” pedig szerbhorvátul ezt jelenti. A büntetések rendszere ugyanis csak a büntetéseket öleli fel (elzárás, pénzbírság), míg a szankciórendszer fogalma felöleli az összes szabálysértési szankciót, tehát a büntetéseket, védőintézkedéseket és nevelő jellegű intézkedéseket. A fordító valószínűleg arra törekedett, hogy elkerülje az idegen „szankció” szó alkalmazását, ám igyekezete nemkívánatos eredménnyel zárult, mert leszűkítette a szöveg értelmét. A „szankció” kifejezés teljes polgárjoggal bíró jogi műszó, és nem kellett volna mellőzésére törekedni. Maga a fordító is bizonytalan volt, mert már a 3. szakaszban ezt a kifejezést használja a „büntetések rendszere” kifejezés helyett: „... vagy más *szankció* nem szabható ki...”

A 92. szakaszban ellentétes példára bukkantunk. A fordító itt az eredeti szövegben alkalmazott terminusnál *szélesebb fogalmat* iktatott a magyar szövegbe. Az „okrivljeni” megfelelőjeként az „elkövető” kifejezést találjuk, ami téves, mert az illető szerbhorvát terminus megfelelője a „terhelt”. Az „elkövető” szélesebb fogalom a „terhelt” fogalomnál felöleli a terhelt fogalmát is. Szerbhorvát megfelelője: učinilac.

7.2 A továbbiakban bizonyos (káros) nyelvi matematika jelenségére mutatnánk rá. Feltűnő ugyanis a magyar nyelvű szöveg szerzőjének igyekezete, hogy a szerbhorvát szöveg *minden egyes* szavának fordítását megadja és a szövegbe felvegye, attól függetlenül, hogy szükség van-e erre vagy csak zavart kelt, megnehezíti a szöveg lényegének megértését és nem utolsó sorban a szép, szabatos stílus rovására megy.

Példa erre a 83. szak. 2. bek., melyben a „podnosi zahtev za izuzeće” szövegrész magyar megfelelőjeként „kizárásra irányuló bejelentés benyújtása” áll. Ez a megoldás fordítói kompromisszumról tanúskodik. Ő ugyanis láthatóan ismerte a „kizárás iránti bejelentést tesz” frázist, de abba mindenképpen be akarta iktatni a „podnosi” („benyújt”) magyar megfelelőjét is, a „nyelvi matematikát” szem előtt tartva. Vagyis azért, mert a szerbhorvát szöveg minden szavának meg akarta adni magyar megfelelőjét is. Ezért született ilyen furcsa és suta megoldás.

Ugyanerre példa a 29. szak. 1. bekezdésében található „kényszer útján kell behajtani” vagy másutt „kényszer útján való behajtás” szövegrész. Mindkettő a „naplatiti prinudnim putem” kifejezés tükörfordítása. A „kényszerbehajtás” a megfelelő magyar terminus, mely teljes egészében fedi a szerbhorvát szövegrész értelmét — csak tömörebben. A „kényszerbehajtás” kifejezés alkalmazásával a magyar szöveg semmit sem veszítene pontosságából, a szöveg rövidebb, tömörebb és érthetőbb lenne, s elkerülnénk a tükörfordítást és a nyelvi matematikázást is.

Még egy példa, bár a felsorolást tovább is folytathatnánk: a 9. szak. 2. bek. így hangzik: „az a körülmény, hogy a szabálysértést alkohol vagy kábítószer hatása alatt követték el, nem zárja ki az elkövető felelősségét”. Ez a szövegrész sokkal szebben hangzik így „Nem zárja ki az elkövető felelősségét ha . . . stb.”. Így elkerülnénk az indokolatlanul alkalmazott személytelen „követték el” kifejezést, hiszen teljesen világos, hogy kiről, az elkövetőről van szó, hiszen már előbb megnevezi a törvény, de ebben az esetben komoly nehézségek merülnének fel az eredeti szövegben szereplő „okolnost” kifejezés magyar megfelelőjének bekomponálása körül. Ezt pedig „megkövetelik” a „nyelvi matematika” „szabályai”.

7.3 Az eredeti szöveg téves *bővítése* szavak hozzáadásával a következő hibatípus, melyre rá szeretnénk mutatni. Egy olyan példát ismeretünk, amikor olyan szó kerül a fordításba, amely nem található a szerbhorvát eredetiben és zavart kelt. Példa erre a 135. szakasz. A kérdéses rész így hangzik: „okrivljeni može . . . izjaviti prigovor . . .” ennek fordításaként pedig: „az elkövető *csak* kifogást jelenthet be . . .” (kiemelte: F. I.). Nem világos, mit akar jelenteni a „csak” szó. A logikai értelmezés alapján arra a következtetésre lehetne jutni, hogy a terhelt a kérdéses határozatot számos más jogorvoslattal is megtámadhatná, és valamilyen oknál fogva „csak” kifogással élhet. A másik következtetés az lehetne, hogy a törvény rangsorolja a jogorvoslatokat, és, hogy a kifogás valamilyen másodrangú jogorvoslat. A nevezett esetben pedig egy nagyobb értékű jogorvoslat helyett a terhelt „csak” ki-

fogást tehet, tehát a másodrangú jogorvoslattal élhet. Sem az egyik, sem a másik következtetés azonban nem találhat támpontot a törvényben, és az egész okoskodás értelmét veszti, ha a magyar szöveget összevetjük a szerbhorvát eredetivel. Kiderül, hogy a „csak” csak fölösleges betoldás, fordítói melléfogás.

Hasonló kifogást tehetünk a 141. szakasz 2. bekezdése esetében, amikor egy felesleges „is” szócska betoldásával megváltozott a szöveg értelme, de erre az esetre még visszatérünk.

Az elmondottak alapján nem szabad arra következtetni, hogy mi is a „nyelvi matematika” hívei vagyunk. Ellenkezőleg. Arra szeretnénk csak rámutatni, hogy nagy körültekintéssel kell eljárni, mikor az eredeti szövegtől eltérő szavakkal óhajtjuk visszaadni annak értelmét.

7.4 Most visszatérünk a 141. szakasz 2. bekezdéséhez. Ez a szakasz ugyanis, véleményünk szerint, szemléltető példája a fordítói hatáskör túllépésének. Azt hisszük, vitán felül áll, hogy a fordítónak az eredeti szöveg értelmét kell visszaadnia, attól függetlenül, hogy az eredeti szöveg egyértelmű vagy kétértelmű. Más szóval, a fordító *nem értelmezheti* a jogi szöveget. Az a jogalkalmazó feladata. A fordítónak fordítania kell, és a kétértelmű szöveg esetében akkor jó a fordítás, ha az is kétértelmű, ha visszafordítva az eredetnyelvre vissza tudjuk kapni az eredeti szöveg kétértelműségét. Az egészen más jellegű kérdés, hogyan lehet ezt gyakorlatilag megvalósítani. Okkal állíthatjuk, hogy a magyar nyelv pontosító szelleme nem kedvez az ilyen törekvéseknek, és a fordítónak nincs könnyű dolga, de ez nem lehet az előbbi elvi állásfoglalás akadálya.

A példaként említett 141. szakasz 2. bekezdése szerbhorvát változatban így szól:

„Ako savezni organ... koji je doneo rešenje o prekršaju u prvom stepenu u celini usvoji razloge iznešene u žalbi može izmeniti rešenje protiv koga je izjavljena žalba. Taj organ može rešenje izmeniti posle sprovedene dopune postupka u smislu st. 1. ovog člana.”

E szöveg értelmezése tekintetében eltérőek a vélemények.⁴ Véleményünk szerint többféleképpen lehet értelmezni: 1. A végzést *csak* akkor lehet megváltoztatni, ha az eljáró elsőfokú szerv *teljes egészében elfogadta a fellebbezés indokait és még ki is egészítette az eljárást* az 1. bek. rendelkezései alapján. 2. Ha az első fokú szerv a fellebbezés indokait *teljes egészében elfogadta*, minden további feltétel nélkül megváltoztathatja a végzést. 3. Az eljárásnak az 1. bek. alapján történt *kiegészítése után* minden további feltétel *nélkül* megváltoztathatja a végzést.

A magyar szöveg e kétértelműséget elhárítja, mert így hangzik: „Ha az első fokú szabálysértési végzést hozó szövetségi szerv a fellebbezés indokokat teljes egészében elfogadja, a fellebbezéssel megtámadott szabálysértési végzést megváltoztathatja. E szerv a végzést az e szakasz 1. bekezdése szerint kiegészített eljárás után *is* megváltoztathatja.” (kiemelte: F. I.)

A fordító tehát az *is* szócska betoldásával egyértelműen a harmadik lehetséges értelmezési változatot választotta, és ezzel az értelmező szerepét is magára vállalta. Igyekezete azonban nem volt sikeres. Ugyanis az eredeti szövegben nem szerepel az „is”, amely egyértelművé teszi az egyébként kérdéses szövegrészt. Nem úgy van: „može izmeniti i posle...”, hanem így: „može izmeniti posle...”. A szöveget tehát szerintünk úgy kell értelmezni, hogy az első fokú szerv csak a fellebbezési okok elfogadása és az eljárás az 1. bek. alapján történt kiegészítése után változtathatja meg a megtámadott végzést.⁵

7.5 *A tükörfordításokat* már sokan kifogásolták, károssága tehát nem is kérdéses, ami viszont nem jelenti azt, hogy jogi szövegeinkben már nem találkozunk velük. Egyik példája a már előbb említett 21. szakasz 1. bekezdése, melyben a „naplatiti prinudnim putem” magyar megfelelője „kényszer útján való behajtás”. Bár amint azt már megjegyeztük, ennek megfelelője a „kényszerbehajtás”. Hasonló kifogást tehetünk a 95. szakasz 2. bekezdése esetében, mert a „teče rok za žalbu” kifejezés a „fellebbezési határidő folyik” magyar tolmácsolást kapta. Ez a megoldás azért nem jó, mert a magyar terminológiában a határidő nem „folyik”. A magyar jogi terminológia a „teče rok za...” gondolatot másképpen fejezi ki. Pl.: „fellebbezési határidő kezdődik”, „a fellebbezési határidő megszakad” stb. Lényegében ugyanezt mondhatjuk a 48. szakaszban, de más helyen is említett „tok zastarelosti” kifejezéssel kapcsolatban, melyet a magyar szöveg „az elévülés folyik” fordulatta. Fejez ki. Az elévülés sem „folyik”, az ilyen vonzat idegen a magyar jogi terminológiában. Más módon fejezi ki a magyar terminológia a „zastarelost teče” vagy hasonló gondolatot. Pl.: „az elévülés határidejének kezdő napja”, „a félbeszakítás napján az elévülés határideje ismét elkezdődik”, „az elévülés határidejébe nem számít be az az idő, amíg...” stb. Tehát a határidő és az elévülés csak akkor „folyik” ha tükörfordítással állunk szemben.

Mivel gyakoriak a tükörfordítások, nem nehéz további példákat találni. A 16. szakaszban ezt a meglehetősen furcsán hangzó fordulatot találjuk „figyelembe véve a segítség *elkövetésének* módját”... (kiemelte: F. I.). Eredetére rögtön fény derül, ha tudjuk, hogy a szerbhorvát szöveg az „izvršeno pomaganje” kifejezést használja. Ennek tükörfordítása valóban az általunk kifogásolt „segítség *elkövetése*”. Az egyik helyes megoldás például ez lehetne „figyelembe véve a *segítségnyújtás* módját...”. Így többé nem „elkövetett segítségről” beszélne a magyar szöveg.

7.6 Az érthetetlen, nyakatekert szövegrészek sem idegenek magyar nyelvű törvényszövegeinkben. Meg kell viszont jegyezni, hogy a szerbhorvát szövegek szerzői sem remekelnek mindig, ezért gyakran kifogásolható a munkájuk. Az elemzett törvény 76. szakaszának 3. bekezdését választottuk példának az érthetetlen fogalmazásra. Utolsó néhány sora így hangzik:

„A Szövetségi Szabálysértési Tanács időszaki tagjait azoknak a tes-

tületekhez tartozó szakemberek közül kell kinevezni, amelyekre vonatkozóan vannak azok a szabálysértések előírva, amelyek miatt a szabálysértési eljárás a szövetségi szervek előtt folyik.”

Bizony, az eredeti szöveg ismerete nélkül aligha lehetne megállapítani, valójában mit is akar a törvényhozó. Sokkal gondosabban kellett volna kidolgozni ezt a szövegrészt. A legtöbb zavart az kelti, hogy a szöveg „bizonyos szakterületeken tevékenykedő szakemberek” helyett, bizonyos „testületekhez tartozó szakembereket” emleget, mintha a szakemberek még ma is céhekbe tömörülve tevékenykednének, mint a középkor végén.

7.7 A *furcsa, szokatlan* vonzatok sem ritkák. Csak egy példa: a 83. szakaszban a „kizárást megállapító végzés” (kiemelte: F. I.) kifejezést találjuk. A kizárást viszont nem megállapítani kell. Az eljárást vezető szerv valamilyen tényt szokott megállapítani (pl. a határidő elmulasztásának, a terhelt távolmaradásának tényét stb.). A kizárás esetében pedig a szervnek az ügyfél kérelmére döntenie kell. Vagyis az eljárást vezető szerv vagy helyt ad az ügyfél kérelmének és *kimondja* a kizárást, vagy pedig a kérelmet elutasítva *megtagadja* a kizárást.

7.8 A *terminológiai* hiba is elég gyakori hibatípus. Elemzett törvényünk a 110. szakaszában pl. a „pénzbírság” kifejezés helyett a „rendbírság” fogalmat kellett volna alkalmazni. Ugyanis a magyar terminológia ezzel a kifejezéssel jelöli az eljárás zavartalan menetének biztosítása érdekében kiszabott szankciókat. A szerbhórvát terminológia viszont nem tesz különbséget a tiltott cselekmény miatt kiszabott szankciók és az eljárás zavartalan menetét biztosítani hivatott szankciók között. A magyar terminológia szerint tehát az a tiltott cselekmény miatt, amely miatt az eljárás folyik, büntetést vagy más szankciót lehet kimondani, míg az eljárás menetét zavaró tiltott cselekmények miatt rendbíróságot kell kiszabni.

Még néhány példa: a 25. szakaszban az „ukor” kifejezés megfelelőjeként „a figyelmeztetés” szót használja a fordító. Pedig ennek a megfelelője a „megrovás”.

A 67. szakaszban a „saučesnik” fordítása „tettetárs”, és ez így nem jó, mert a „saučesnik” magyar megfelelője a „részes” vagy régebbi kifejezéssel „bűnrészes”. Van egy kifejezés, ami hasonlít a fordító által helytelenül alkalmazott „tettetárs” kifejezéshez, ez a „társtettes”. Lehet, hogy ez okozta a zavart, bár ennek a fogalomnak alkalmazása is helytelen lenne, mert egészen más a jogi jelentése, mint a „részes” fogalmának. Szerbhórvát megfelelője: saizvršilac. A 105. szakaszban vitatható az „óvadék” kifejezés helyessége. A mai magyarországi büntetőjogi törvények és terminológia ezt a kifejezést nem ismerik, tehát nem szóvalhatnak támpontul. A régi magyar büntetőeljárás törvények „biztosítékról” beszélnek. A régi büntetőeljárás törvény 163. paragrafusában ugyan említi az „óvadék” kifejezést, de a szövegtörnyezetből kitűnik, hogy az nem büntetőeljárás fogalom.⁶ Ezért a „jemstvo” kifejezés helyes fordítása szerintünk: biztosíték.

A 127. szakaszban az „izvedeni dokaz” fordítása „kifejtett bizonyíték”, ami helytelen megoldás. Ugyanis az „izvođenje dokaza” magyar megfelelője „a bizonyíték feltétele”. Ezek szerint az „izvedeni dokaz” kifejezést „felvett bizonyíték” kifejezéssel kell fordítani. Azt is meg kell azonban jegyezni, hogy a „felvett bizonyíték” frázissal ritkábban találkozunk. Főleg a jogirodalom él vele. A törvényszövegek ezt a gondolatot „felvett bizonyítás” fordulattal fejezik ki.

A terminológiai hibák kapcsán ki kellene térni néhány, a szabálysértési eljárásnak még el nem döntött terminológiai kérdésére is.

Egyik ilyen kérdés az eljárásban hozott *határozatok elnevezése* is. Mivel már a bevezető részben kifejtettük, hogy nézetünk szerint a büntetőjogi terminológia a mérvadó, nem jelent problémát a „rešenje” kifejezés fordítása. A „rešenje” a szabálysértési eljárásban egyértelműen „végzés”. Az elemzett törvény viszont következetlen: a „rešenje” fordítása tekintetében hol a „végzés”, hol a „határozat” kifejezést alkalmazza. Ez persze téves, mert a „határozat” az eljárás folyamán hozott döntések gyűjtőfogalma.

Sokkal nagyobb probléma azonban a „naredba” terminus fordítása. A szabálysértési törvények eltérő megoldásokat tartalmaznak. A szövetségi törvényben „rendelkezés”, a többi szabálysértési törvényben „meghagyás”, „rendelet”, „parancs”, ez pedig megengedhetetlen tartság. A mai magyarországi törvényszövegek itt nem sokat segíthetnek, mert egyáltalán nem ismernek a „naredba” kifejezésnek megfelelő terminust. A régi büntetőeljárás törvény a végzésen és ítéleten kívül említi még „alárendelt hatóságoknak és közegeknek szóló *meghagyást*” és az „ügyvitelre vonatkozó *utasítást*” (mindkét kiemelés F. I.). A mai magyar büntetőjogi irodalom „bírói *intézkedések*” fogalommal jelöli a kérdéses terminust. Véleményünk szerint legjobb lenne elfogadni a régi törvény terminológiáját. Tehát, ha házkutatás foganatosítása végett a szabálysértési szerv a belügyi szervekhez fordulna, azt „házkutatási *meghagyással*”, a kézbesítést pedig „kézbesítési *utasítással*” rendelné el. Nem tartjuk rossznak továbbá a „házkutatási *parancs*” vagy „elővezetési *parancs*” terminusokat sem (a magyarországi törvények ismernek „elfogatási parancsot” is), de azt hisszük, hogy nem kellene ekkora tartságot vinni a terminológiába. Persze erről létezhet más vélemény is.

Az „odbacuje” terminus fordítása szintén nem problémamentes. A 135. szakaszban az „utasítás” tolmácsolást kapta, ami meg is felel a magyarországi terminológia szempontjából és az ottani előírások szellemének is. A magyar terminológia és az előírások ugyanis nem tesznek különbséget a formai és az érdemi okból történő elutasítás között. Nem így a szerbhórvát terminológia, amely határozottan elválasztja a két esetet és két egymástól eltérő terminussal jelöli őket.

A kérelem *alaki* okokból történő megtagadását (elkészt, jogosulatlan személytől ered stb.) „odbacuje” terminussal jelöli, az érdemi okokból történő megtagadást pedig az „odbija” fogalommal fedi. Bizonyos esetekben a foganatosítandó eljárási cselekmények kizárólag attól függenek,

mely terminust használja a törvény (pl. „ako prigovor nije podnešen ili je *odbačen* predsednik veća će”...) és emiatt feltétlenül meg kell különböztetni őket a magyar szövegfordításban is. Két megoldás látszik kézenfekvőnek, az „odbacuje” tolmácsolására: 1. körülírással jelölni, pl. „elutasítja formai okokból”, 2. Külön kifejezéssel élni: „elveti”. Technikai okokból ez utóbbi megoldást tartjuk megfelelőbbnek.

Az „odbija” terminus fordításaként maradhatna az „elutasítja”, hisz egyértelműen fedi a foganatosítandó eljárási cselekményt.

7.9 Elég gyakran ismétlődő hiba a *következetlenség*. A fordító, valószínűleg bizonytalansága miatt, egyes kifejezéseket egyszer így, más-szor úgy fordít, és így zavarja a jogalkalmazót. Például a szövetségi szabálysértési törvény a „gonjenje” kifejezést egyszer „büntetethőség”, más alkalommal „eljárási cselekmény” fordulattal tolmácsolja. Úgy hisszük azonban, hogy mindkét megoldás téves, mert a „gonjenje” megfelelője az „üldözés”.

A 86. szakasz elején az „ovlašćenje” megfelelője „felhatalmazás”, és ez így jó is. De már a következő bekezdésben e szó fordításaként „meghatalmazás” áll — ez viszont teljesen téves, mert a felhatalmazásnak és a meghatalmazásnak, bár hangzásuk hasonló, teljesen eltérő a jogi jelentősége, és a kettőt nem szabad azonosítani vagy pedig szinonimaként használni. A „meghatalmazás” szerbhorvát megfelelője: „punomoć”.

A 141. szakaszban az „ukida rešenje” kifejezést a magyar szöveg először „felfüggeszti a végzést” kifejezéssel tolmácsolja, de már csak néhány sorral később, „hatályon kívül helyezi” — egyébként ez a megoldás a jó —, és így tovább, váltakozva, minden különösebb ok nélkül. A „felfüggesztés” terminust gyakran alkalmazza a magyar nyelvű törvény különböző szerbhorvát terminusok megfelelőjeként, hol jól, hol rosszul. Ezzel fedi többek között a „prekida” és „odlaže” fogalmakat is, „félbeszakítás” és „elhalasztás” helyett.

7.10 A *rossz stílus*, melynek következtében a szöveg darabos, nehezen követhető, újabb hibatípus, melyre rá szeretnénk mutatni. Példát lehet bőven találni a vizsgált törvényben, de csak kettőre térünk ki.

— A 141. szakaszban ilyen megoldással találkozunk „... elutasítja, ... ha az első fokú szerv... *nem tette meg*” (azt a bizonyos cselekményt) (kiemelte: F. I.). A szöveg itt fölöslegesen terjengős: a *nem tette meg* kifejezés három szó, míg azt sokkal tömörebben, tehát magyarosanban egy szóval is ki lehet fejezni: *elmulasztotta*, jóllehet az csak egy betűjellel rövidebb, de ugyanakkor három „e” hanggal kevesebb van benne, ami szintén a szebb magyar kifejezés mód vonalán van.

— Az előbbi szakaszban még néhány kifogásolható megoldás van. A „takve bitne povrede... na koje pazi po službenoj dužnosti...” mondatot így találjuk magyarul: „olyan *fontosabb*... szabálysértésekről, melyeket hivatalból kell *megvizsgálni*...” (kiemelte: F. I.). A „bitna povreda” nem „*fontosabb* megsértés”, mert azokra a másodfokú szerv hivatalból nem ügyel. Csak a jogszabályok *lényeges* megsértése

olyan jelentőségű, hogy azokat a törvény megnevezi, felsorolja, a szerv pedig hivatalból *ügyel rájuk*, nem pedig „hivatalból vizsgálja” őket, ahogyan a szövegben áll.

7.11 Végül olyan hibákra mutatnánk rá, melynek semmiképpen sem szabadna előfordulniuk törvényszövegeinkben. Olyan hibákról lesz szó, melyek közvetlenül kihatnak az *alanyok jogállására*. E hibák következtében, attól függ az alanyok jogállása, hogy mely nyelvű törvényszöveget alkalmazzuk. Ez viszont szöges ellentétben áll a polgárok törvény előtti egyenjogúságának alkotmányos elvével. Az persze önmagába véve is érdekes jogi kérdés, mi a teendő ilyen esetben. Kiigazíthatók-e különféle jogorvoslattal az ilyen esetek?

Az ilyen „státusváltoztató” hibák, szerencsére, ritkán, bár némi jóakarattal ezek közé sorolhatnánk a téves értelmezés eseteit is. A szövetségi szabálysértési törvényben két szakasz tartalmaz „státusváltoztató” hibát.

A 70. szakaszban az 1. bekezdésben a magyar szöveg helyesen, hatásköri és illetékességi összeütközésről beszél. Ám a 2. bekezdés megállapítja: „Az illetékességi összeütközésben hozott végzés ellen fellebbezésnek helye nincs.”

A szöveg azért hibás, mert a hatásköri összeütközésekben hozott végzések elleni fellebbezés tilalma egyszerűen kimaradt. Mivel a törvény ezt nem tiltja, a magyar nyelvű törvényszöveg alapján a fellebbezés megengedett ebben az esetben. A szerbhorvát szöveg viszont teljesen világos: a fellebbezés mindkét esetben tilos. A magyar nyelvű törvényszöveg alapján tehát lehetne fellebbezni a hatásköri összeütközésben hozott végzés ellen. A szerbhorvát szöveg alapján fellebbezni ilyen esetben nem lehet. A dolgok mostani állása szerint attól függően változik a jogosult jogállása, hogy milyen nyelvű törvényszöveget alkalmazunk.

Hasonló hiba található a 138. szakaszban. A kérdéses rész így hangzik:

„Odricanje i odustajanje od žalbe ne može se opozvati.” Tehát sem a fellebbezésről való lemondás, sem a fellebbezéstől való elállás nem vonható vissza. A magyar változat viszont ezt a szöveget így adja vissza:

„A fellebbezésről való lemondás nem vonható vissza.” A magyar szöveg alapján tehát a fellebbezéstől való elállás visszavonható, mert ennek tilalmát ez a törvényszöveg nem tartalmazza. Pedig a szerbhorvát szöveg teljesen világos: nem vonható vissza sem az elállás, sem a lemondás. A következtetés: hasonlóan az első esethez, itt is attól függ a jogosult jogállása, hogy milyen nyelvű törvényszöveget alkalmazunk. Ilyen hibának nem szabadna előfordulnia törvényszövegeinkben.

8. Befejezésként megállapíthatjuk, hogy a törvényszövegek és más előírások fordítása alapos és körültekintő munkát igényel. Az előbbiekben rámutattunk, hogy milyen következményekkel járhat a fordítói fércmunka. Példákkal szemléltetve bemutattuk, hogyan változtathatja meg a rossz fordítás az eredeti szöveg értelmét. Vagyis a fordító, nem

szándékosan ugyan, de megmásíthatja a törvényhozó akaratát, s így akaratlanul olyan hatáskört ragad magához, amely nem illeti meg. Végeredményben jogi szempontból olyan helyzet állhat elő, hogy ugyanazt a viszonyt egyidejűleg két eltérő norma szabályozza. Annak, hogy a normák nem ugyanazon nyelven íródtak, e szempontból nincs különösebb jelentősége.

A fordított nemzetiségi nyelvű törvényszövegekkel szembeni legfontosabb követelmények, hogy pontosak és érthetőek legyenek, egyszóval, hogy használhatóságuk ne okozzon gondot. Ezt az igényt pedig nem könnyű kielégíteni. Ezért az ilyen szövegek fordítójának alapos felkészültséggel kell rendelkeznie. A nyelvtudás önmagában nem elegendő. A jó fordítás megköveteli az illető szakterület alapos ismeretét is. Ugyanis minden szakmának megvan a maga szakterminológiája, amit megfelelő szinten csak a hozzáértő szakember ismer. Senki sem kívánhatja a fordítótól, hogy valamennyi szaknyelvet ismerjen, ezért feltétlenül szükséges a szaklektor.

Végezetül azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy e munkánkkal a hibatípusok felsorolásával, egyesek jogi jelentőségének a kidomborításával a fordítók munkáján igyekszünk könnyíteni. A csapdák és buktatók jelzésével és felismerésével jobban kibontakozhat a fordításhoz való alkotó hozzáállásuk, amire gyorsan fejlődő, jellegzetes jogi nyelvünknek igen nagy szüksége van.

Jegyzetek

- ¹ Törvény a szövetségi jogszabályokat sértő szabálysértésekről. JSZSZK Hivatalos Lapja, 4/1977.
- ² Szerb SZK Hivatalos Közlönye 1971Ft14. sz. Kosovo SZAT Hivatalos Lapja, 1970/34., sz., Vajdaság SZAT Hivatalos Lapja 1973/6. és 1977/5. sz.
- ³ Miniszteri indoklás az 1897. évi XXXIV t. c. a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről, a 19. paragrafushoz.
- ⁴ Erről bővebben l. mr. Miroslav Vrhovšek: Komentar Zakona o prekršajima, kojima se povređuju savezni propisi. Beograd, 1980. 160—161. o.
- ⁵ Így vélekedik Vrhovšek is, i. m. 161. o.
- ⁶ „A biztosítékot készpénzben vagy olyan értékpapírokban kell letenni, amelyeket a közpénztáraknál *óvadéku*lfogadnak”, (kiemelés: F. I.).
- ⁷ A büntető eljárás kommentárja, szerk. dr. Jászai D., Budapest, 1967., 409. o.

Rezime

O nekim pitanjima jezika naših pravnih propisa gledano očima pravnika

Autor u uvodnom delu, citiranjem odredaba Ustava SFRJ, ustava socijalističkih republika i Ustava SAP Vojvodine, ukazuje na značaj ravnopravne upotrebe jezika i pisama naroda i narodnosti SFRJ. Ističe da je ravnopravna upotreba jezika i pisama konstitutivni element ravnopravnosti naroda i narodnosti. Jedan od važnih vidova ostvarenja i uslova za što širu realizaciju te ravnopravnosti, je objavljivanje zakona i drugih propisa na jezicima narodnosti. Ističe da je o jeziku pravnih propisa objavljenih na mađarskom jeziku već dosta rečeno ali uglavnom sa lingvističkih pozicija. Za razliku od ovih, autor analizi jezika propisa pristupa sa pravnog aspekta, sa ciljem da ukaže na pravni značaj pojedinih tipova grešaka u jeziku propisa.

Autor za osnovu analiza uzima tekst Zakona o prekršajima kojima se povreduju savezni propisi (Sl. list SFRJ 4/1977). Smatra da se greške nastale prevođenjem mogu grupisati na sledeći način: 1. sužavanje ili proširenje smisla originalnog teksta pogrešnom upotrebom šireg ili užeg pojma od onih upotrebljenih u izvornom tekstu; 2. pojava koju je autor nazvao „jezičkom matematikom” tj. prevođenje svake reči izvornog teksta bez obzira da li je to neophodno ili stvara pometnju; 3. pogrešno dodavanje reči u prevodu kojih nema u izvornom tekstu, koji menjaju njen smisao; 4. tumačenje nejasnih mesta u izvornom tekstu putem prevođenja; 5. bukvalno prevođenje, a ne prevođenje smisla originalnog teksta; 6. nerazumljiv prevod; 7. greška u terminologiji; 8. nedoslednost u prevođenju pojedinih izraza; 9. težak, rogobatan stil prevoda; 10. greške u prevođenju kojima se direktno menja pravni položaj ovlašćenih subjekata. Autor navodi primere za pojedine tipove grešaka i ukratko se osvrće i na njihov značaj sa pravnog aspekta.

U završnim razmatranjima autor konstatuje, da je prevođenje zakonskih tekstova težak i odgovoran posao i da je neophodno stručno lektorisanje prevoda, jer se lošim prevodom, bez ikakve namere prevodioca u tom pravcu, može izmeniti volja zakonodavca, i promeniti pravni položaj ovlašćenih subjekata.

Resumme

Einige Fragen der Sprache unserer Rechtsvorschriften vom Juristischem Standpunkte

Der Verfasser weist in dem Einführungssteil, durch die Anführung der Verordnungen der Bundesverfassung der SFRJ und der sozialistischen Republiken, auf die Bedeutung des gleichmässigen Gebrauchs der Sprachen und Schriften der Nationen und Nationalitäten, hin. Er unterstreicht die Feststellung, dass das gleichberechtigte Gebrauch der Sprachen ein konstitutives Element der Gleichberechtigung der Völker und Nationalitäten ist. Eine der wichtigen Erscheinungen der Verwirklichung und Bedingungen je weiterer Realisation der Gleichberechtigung, ist die Publikation der Gesetze und anderer Verordnungen in den Sprachen der Nationalitäten. Er unterstreicht auch, dass über die Erscheinung der Rechts-

vorschriften in ungarischer Sprache schon viel gesagt worden ist, jedoch aus dem Gesichtspunkt der Linguistik. Entgegen dieser, berührt der Verfasser die Analyse der Sprache der Vorschriften, aus dem Rechtsaspekt, mit dem Ziele, auf die rechtliche Bedeutung einiger Typen der Sprachenfehler, hinzuweisen.

Der Verfasser nimmt zum Grund der Analyse den Text des Gesetzes über die Übertretungen, mit denen man die Bundesvorschriften schädigt, (Amtsblatt SFRJ 4/1977). Seiner Auffassung nach können die Übersetzungsfehler wie folgend gruppiert werden: 1.) Verminderung oder Verbreitung des Begriffes des originellen Textes, durch fehlerhaften Gebrauch von breiterem oder engerem Begriff als er in dem originellen Text gebraucht wurde; 2.) Erscheinung, die der Verfasser als „Sprachenmathematik“ bezeichnet hat, d. h. Übersetzung jedes Wortes des Originaltextes, unbeachtet ob es unbedingt nötig ist oder als Störung wirkt; 3.) fehlerhafte Hingabe von Wörtern, die im Originaltext nicht vorhanden sind und den Originalbegriff ändern; 4.) Erklärung der unklaren Teile des Originaltextes durch Übersetzung; 5.) buchstäbliche Übersetzung und nicht Übersetzung des Sinnes des Originaltextes; 6.) unverständliche Übersetzung; 7.) terminologische Fehler; 8.) Unkonsequenz der Übersetzung bestimmter Ausdrücke; 9.) schweres, derbes Styl der Übersetzung; 10.) Fehler der Übersetzung durch welchen die Rechtsposition der begünstigter Subjekte wesentlich geändert wird.

Der Verfasser führt Beispiele einiger Typen von Fehlern vor, und bewährt auch ihre Bedeutung vom Aspekt des Rechtes.

In der Endbetrachtung stellt der Verfasser fest, dass die Übersetzung der gesetzlichen Texte schwere und verantwortungsvolle Arbeit ist und dass die fachliche Lektüre unbedingt nötig ist, da mit schlechter Übersetzung — ohne irgendwelchen Wunsch des Übersetzers, in dieser Hinsicht — der Wunsch des Gesetzgebers sowie die Position der begünstigten Subjekte, geändert werden kann.